

De omtalte bidrag har alle været relativt snævre i deres emnevalg, men bindet rummer også bredere bidrag, som måske er mere i tråd med ønsket om at skrive Østersøområdets historie i braudelsk forstand.² Klaus Friedland skriver om borgermentalitet og købmåndsmoral i det hanseatiske område, og Thomas Riis behandler de danske byer som kulturformidlere fra midten af 13. til midten af 17. årh. – naturligt nok i oversigtsform. Herbert Langer redegør for retskulturen i de vendiske byer i 15. til 17. årh.

Bindet sluttet med Thomas Riises opsummering af symposiets mange bidrag. Som for første binds vedkommende gælder det, at dette bind rummer nyttig viden også for dem, der ikke følger Fernand Braudels vej i historieforskningen.

Anders Leegaard Knudsen

Hellere fanden selv end Erik på tronen! Konflikten mellem Jens Grand og Erik Menved 1294-1302. En oversættelse af procesakterne med indledning og suppleret med andre kilder. Af BENEDICTE FONNESBECH-WULLE, BO FRITZBØGER, KURT VILLADS JENSEN, MICHAEL KRÆMMER og MARTIN PALSGAARD. (Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 214) Odense Universitetsforlag u.å. (1999). 260 s.

Ganske mange kilder til dansk middelalderhistorie foreligger efterhånden i oversættelse til moderne dansk. Saxo Grammaticus er oversat flere gange, Selskabet til Historiske Kildeskrifters Oversættelse har taget sig af en stor del af de øvrige krøniker, årbøger, helgenlegender m.m. og forlaget Wormianum har udgivet oversættelser af en række af de større årbøger og krøniker. Diplomerne er udgivet i Diplomatarium Danicum med sideløbende oversættelse i Danmarks Riges Breve. Studiet af Danmarks middelalderhistorie lettes meget derved, også for de latinkyndige, da oversættelserne ofte byder på tolkningsmuligheder, der ellers kunne være overset.

Den her foreliggende oversættelse af procesakterne fra striden mellem Erik Menved og ærkebiskop Jens Grand er et velkomment bidrag til de ovennævnte oversættelser. Uddrag af procesakterne og andre kilder til striden er tidligere oversat af Ellen Jørgensen, men her får vi et langt fyldigere materiale.¹ Det drejer sig først om den såkaldte »Jens Grands fængselskrønike« et spændende skrift om omstændighederne ved ærkebispens arrestation og fangenskab på Sorø slot, samt hans dramatiske flugt. Krøniken er kun overleveret i en dansk oversættelse i Arild Huitfeldts udgave fra 1599, og arbejdsgruppen bag den foreliggende bog har valgt ikke at »oversætte« den til nudansk. Sprogligt skulle den heller ikke volde de store vanskeligheder. Dernæst følger de forskellige fuldmagter, indlæg og modindlæg fra stridens parter. Oversættelsen følger William Norvins og Alfred Krarups udgave fra 1932,² men bringer dog ikke alt materiale i denne udgave. Af det ret omfattende brevstof bringes et udvalg, mens noget

² Se Studien zur Geschichte des Ostseeraumes I, s. 7 ff.

¹ Erik Klipping og hans Sønner. Rigets Opløsning. Udvalg af Kilder til tidsrummet 1275-1340 i Oversættelse ved Ellen Jørgensen. Udgivet af Selskabet for Historiske Kildeskrifters Oversættelse, København 1927, s.182-224.

² Acta processus litium inter regem Danorum et archiepiscopum Lundensem, nov. ed cur. Alfred Krarup et William Norvin. København 1932.

af resten omtales i den ledsagende kommentar. Denne fremgangsmåde er utvivlsomt berettiget, da diplomerne allerede er oversat i Danmarks Riges Breve, og et genoptryk ville blot øge bogens omfang unødigt. Eventuelt kunne der dog have været bragt en overskuelig liste over det udeladte materiale med henvisning til oversættelsen i DRB.

Endvidere bringes et uddrag af Bremerkrøniken, som vist ikke tidligere har været oversat til dansk, og et referat af fortegnelsen over Jens Grands dødsbo. Det ville have været at foretrække med en oversættelse af sidstnævnte, fremfor blot et referat. Det fremgår nemlig (s. 238), at udgaven i *Diplomatarium Danicum* (og dermed forlægget for oversættelsen i DRB) bygger på en fejlbehæftet gammel udgave. En udgave efter manuskriptet i Vatikanet er foretaget af Gottfried Lintzer i forbindelse med en undersøgelse af Jens Grands tid som ærkebisp af Bremen, men det fremgår ikke, om optegnelsen refereres efter denne, eller efter udgaven i DD. Bogen rummer tillige en indledning med en diskussion af den økonomiske, sociale og politiske baggrund for ærkebispesstriden, en lidt ulogisk anbragt efterskrift om, hvad striden drejede sig om, samt noter, registre, bibliografi m.m.

Der er tale om en tiltrængt oversættelse af et centralt kildekompleks til en vigtig periode i dansk middelalder, og bogen vil uden tvivl vise sin nytte.

Anders Leegaard Knudsen

MICHAEL H. MORTENSEN: *Dansk artilleri indtil 1600*. Tøjhusmuseet, 1999. 541 s. Ill. 398 kr.

Bortset fra to små artikler i *Skalk* og *Hikuin* er dette storværk om ildvåben, skyts og artilleri i senmiddelalderens og 1500-tallets Danmark forfatterens første, større publikation. Et ordentligt brag af en debut. Helt er det da heller ikke lykkedes at undgå studentikose støberande, reminiscenser fra specialeskrivning og ph.d.-afhandling, men immervæk en ypperlig præstation. Man mindes Ada Bruhn Hoffmeyers smukke disputats om middelalderens tveæggede sværd (se HT 11, IV s. 520-540). Takket være Mortensen er dansk historievidenskab nu også beriget med en autoritativ fremstilling af de krudtbaserede skydevåben, der unægteligt havde fremtiden for sig. I begge tilfælde er konklusionen den samme. Danmark befandt sig i hele middelalderen og i 1500-tallet fuldt på højde med den kontinentale krigsførelse og militære teknologi.

Det er som våbenekspert og militær teoretiker, at Mortensen befinder sig i sit rette element, og han lægger ikke skjul på sin irritation over Syvårskrigenes søslag, der var »rodede og uoverskuelige affærer« (s. 386). På samme måde omfatter han den almindelige Danmarkshistorie og det brede felt af menige historikere med en respektløshed, der grænser til ringeagt. Som pioner har andre forskeres manglende interesse for hans sujet naget ham, og Mortensen er ikke langt fra at tillægge historikerne en bevidst uvilje mod at beskæftige sig med noget så destruktivt, der stred mod deres romantiske historiesyn. Mon dog? I alle klassiske, historiske fremstillinger er skytset selvfølgelig inddraget som en væsentlig militær faktor, men Mortensen har nok ret i, at skydevåbnene er blevet opfattet som en teknisk disciplin.

Denne opfattelse er Mortensens fremstilling nu ikke langt fra at bekræfte. Hans sigte er primært det våbentekniske, og først dernæst behandles våbnenes anvendelse i tidens militære konflikter. I hvert fald denne læser savner en dyna-